

Innocentius III

DE CONTEMPTU MUNDI SIVE DE MISERIA CONDITIONIS HUMANAЕ LIBRI TRES

Testo di riferimento: Edit. Opp. Innocentii III, Coloniae 1575, in-folio, p. 421.
edizione elettronica: Patrologia Latina, <http://chadwyck.com>

LIBER SECUNDUS

Determinans de culpabili humanae conversionis progressu.

CAPUT PRIMUM.

Quaenam soleant homines communiter affectare.

Tria maxime solent homines affectare: Opes, voluptates, honores. De opibus prava, de voluptatibus turpia, de honoribus vana procedunt. Hinc enim Joannes apostolus ait: «Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt; quia quidquid est in mundo, est concupiscentia carnis, et concupiscentia oculorum, et superbia vita ¹.» Concupiscentia carnis ad voluptates, concupiscentia oculorum ad opes, superbia vitae pertinet ad honores. Opes generant cupiditates et avaritiam: voluptates pariunt gulam et luxuriam: honores nutriunt superbiam et jactantiam.

CAPUT II.

De cupiditate.

«Nihil est igitur avaro scelestius, et nihil iniquius, quam amare pecuniam ².» Verbum est sapientis, quod confirmat Apostolus, dicens: «Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et in desideria multa, et inutilia et nociva, quae mergunt hominem in interitum et perditionem: Radix enim omnium malorum est cupiditas ³,» haec sacrilegia committit et furta, rapinas exercet et praedas, bella gerit et homicidia: Simoniace vendit et emit, inique petit et recipit: injuste negotiatur et feneratur; instat dolis et imminet fraudibus: dissolvit pactum, et violat juramentum; corrumpit testimonium et pervertit iudicium.

---

¹ I Joan. II.

² Eccli. X.

³ I Tim. VI.

CAPUT III.*De iniquis muneribus.*

Consule prophetam Evangelicum Isaiam: «Omnes, inquit, diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non judicant, causa viduae non ingreditur ad eos (Isa. I).» Non ipsi praecedunt retributiones, quia non judicant amore justitiae; sed retributiones praecedunt ipsos, quia judicant amore pecuniae. Semper enim sequuntur largitionem, vel promissionem, vel spem, et ideo pupillo non judicant, a quo nihil largitur, aut promittitur, aut speratur. O principes infideles, socii furum, quicumque diligitis munera, sequimini retributiones, nunquam excutietis manum a munere, nisi prius excludatis cupiditatem a pectore. De vobis inquit propheta: «Principes ejus quasi lupi rapientes praedam, et avare sectando lucra ⁴. Principes ejus in muneribus judicabant, et sacerdotes ejus in mercede docebant, et prophetae ejus in pecunia divinabant ⁵.» Ecce contrarium Dominus per Moysen praecepit in lege: «Judices et magistrus constitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent. Non accipies personam nec munera, quia munera excaecant oculos sapientum, et mutant verba justorum. Sed juste quod justum est prosequeris, et vives ⁶.» Duo dicit, justum et juste; quidam enim juste quod justum est, alii quod injustum est injuste: rursum quidam injuste quod justum est, alii juste quod injustum est persequuntur.

CAPUT IV.*De acceptione personarum*

«Vae vobis, qui» corrupti prece vel pretio, qui tracti amore vel odio, «dicitis bonum malum, et malum bonum: ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem (Isa. V): mortificantes animas, quae non moriuntur, et vivificantes animas, quae non vivunt ⁷. «Vos enim non attenditis merita causarum, sed merita personarum: non jura, sed munera: non justitiam, sed pecuniam: non quod ratio dictat, sed quod voluntas affectat: non quid lex sanciat, sed quid mens cupiat. Non inclinatis animum ad justitiam, sed justitiam inclinatis ad animum: non ut quod licet hoc libeat, sed ut liceat hoc quod libet. Nunquam in vobis ita simplex est oculus, ut totum corpus sit lucidum ⁸, sed aliquid semper admiscetis fermenti, quo totam massam corrumpitis ⁹. Pauperum causam cum mora negligitis, divitum causam cum instantia promovetis. In illis rigorem ostenditis, cum istis ex mansuetudine dispensatis. Illos cum difficultate respicitis, istos cum favore tractatis. Illos negligenter auditis, istos subtiliter auscultatis. Clamat pauper et nullus exaudit, loquitur dives et omnes applaudunt. «Dives locutus est et omnes tacuerunt, et verbum illius

---

⁴ Ezech. XXII.

⁵ Mich. III.

⁶ Deut. XVI.

⁷ Ezech. XIII.

⁸ Matth. VI

⁹ I Cor. V.

usque ad nubes perducent: pauper locutus est, et dicunt, Quis est hic? et si offenderit, subvertent illum ¹⁰.» Clamat vim patiens et nullus exaudit, vociferatur, et non est qui iudicet. Sed si forte pauperum causam suscipitis, illos remisse fovetis: cum autem divitum causam assumitis, illos pertinaciter adjuvatis. Pauperes despicitis, divites honoratis: istis reverenter assurgitis, illos despicabiliter conculcatis. «Si introierit in conventum vestrum vir anulum habens aureum in veste candida, introierit et pauper sordido habitu, et intendatis in eum, qui indutus est veste praeclara, et dixeritis ei: Tu sede hic bene, pauperi vero dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne iudicatis apud vosmetipsos, et facti estis iudices cogitationum iniquarum? ¹¹» De vobis enim et contra vos dicit propheta: «Magnificati sunt et ditati, incrassati et impinguati, causam pupilli non dixerunt, et iudicium pauperum non iudicaverunt ¹²,» uti in lege praecipitur: «Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum. Nec accipietis cujuscunque personam, quia Dei iudicium est ¹³. Non enim est personarum acceptio apud Deum ¹⁴.»

CAPUT V.

De venditione justitiae.

Vos autem nec gratiam gratis datis, nec justitiam juste redditis, quia nisi venerit, non provenit: nec datur, nisi vendatur. Saepe justitiam tantum differtis, quod litigantibus plusquam totum aufertis, quia major est sumptus expensae quam fructus sententiae. Quid autem poteritis illi in districto iudicio respondere, qui praecipit: «Gratis accipistis, gratis date? ¹⁵» lucrum in arca, damnum in conscientia, pecuniam captatis, sed animam captivatis. Verum «quid proficit homini si mundum lucretur universum, animae vero suae detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? ¹⁶ Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, nec pretium redemptionis animae suae, laboravit in aeternum, et vivet adhuc in finem ¹⁷.» Audite divites quid contra vos Jacobus apostolus ait: «Agite nunc divites, plorate et ululate in miseriis vestris, quae advenient vobis, divitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum vestrum aeruginavit, et aerugo eorum erit vobis in testimonium, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis clamat, et clamor ipsorum in aures domini Sabaoth introivit ¹⁸.» Propterea Veritas praecipit: «Nolite thesaurizare vobis

---

¹⁰ Eccli. XIII.

¹¹ Jac. II.

¹² Jer. V.

¹³ Deut. I

¹⁴ Act. X.

¹⁵ Matth. X.

¹⁶ Matth. XVI.

¹⁷ Psal. XLV.

¹⁸ Jac. V.

thezauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur, ubi fures effodiunt et furantur ¹⁹.»

CAPUT VI.

De insatiabili desiderio cupidorum.

O ignis inexstinguibilis! o cupiditas insatiabilis! Quis unquam cupidus primo fuit voto contentus? Cum adipiscitur quod optaverat, desiderat ampliora, semper in habendis, et nunquam in habitis finem constituit. Insatiabilis est oculus cupidi, et in partem iniquitatis non satiabitur. «Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis ²⁰.» Infernus et perditio nunquam replentur, similiter et oculi hominum insatiabiles. «Sanguisugae vero duae filiae sunt, quae dicunt: Affer, affer ²¹.» Nam

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.
(JUVENAL., XIV, 139.)

CAPUT VII.

Quare cupidus satiari non potest.

Vis, o cupide, scire quare semper es vacuus, cur nunquam implearis? Adverte: Non est plena mensura tua, quae quantumcunque contineat, adhuc capax est amplioris. Sed humanus animus capax est Dei, quoniam «qui adhaeret Deo, unus spiritus est cum Deo ²².» Quantumlibet ergo contineat, nunquam est plenus, nisi Deum habeat, cujus semper est capax. Si vis ergo, o cupide, satiari, desinas esse cupidus, quia dum cupidus fueris, satiari non poteris. «Non est enim conventio lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial ²³,» quia «nemo potest Deo servire et mammonae ²⁴.»

CAPUT VIII.

De falso nomine divitiarum.

O falsa divitiarum felicitas, quae divitem veraciter efficit filium infelicem. Quid enim est infelicius ²⁵ quam opes mundi, quae divitiae nuncupantur? Opposita quippe sunt esse divitem et egenum. At opes mundi non, auferunt, sed afferunt egestatem. Magis enim inquit Salomon, sufficit modicum pauperi, quam plurimum diviti, quia «ubi multae divitiae, ibi multi, qui

---

¹⁹ Matth. VI.

²⁰ Eccle. V.

²¹ Prov. XXX

²² I Cor. VI.

²³ II Cor. VI.

²⁴ Matth. VI.

²⁵ [al. falsius]

comedunt illas ²⁶.» Quot et quanti magnates indigeant, ipsemet frequenter experior. Opes itaque non faciunt hominem divitem, sed egenum.

CAPUT IX.

Exempla contra cupiditatem.

Quam multos seduxit cupiditas! quam plures perdidit avaritia! Balaam asella redarguit, et pedes sedentis attrivit, quia captus cupiditate promissorum disposuerat maledicere Israeli ²⁷. Achan populus lapidavit, quia tulit aurum et argentum de anathemate ²⁸. Naboth interemptus est, ut Achab ejus vineam possideret ²⁹. Giezi lepra percussus est, quia petiit et recepit aurum et argentum, et vestes sub nomine Elisei ³⁰. Judas laqueo se suspendit, quia vendidit et tradidit Christum ³¹. Ananiam et Saphiram subitanea mors exstinxit, quia de pretio agri defraudaverunt apostolos ³². Et Aedificavit Tyrus munitionem suam, et coacerbavit argentum quasi humum, et aurum quasi lutum platearum, sed ecce Dominus possidebit eam, et percutiet in mari fortitudinem ejus, et haec igni devorabitur ³³.»

CAPUT X.

De superflua sollicitudine cupidorum.

Cur ad congregandum quis instet, cum stare non possit ille qui congregat? Nam «quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet ³⁴.» Cur multa desideret, cum pauca sufficient? «Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti simus ³⁵.» Cur necessaria cum multa sollicitudine quaerat, cum ipsa sine magna difficultate se offerant? Audi quid super hoc Veritas dicit: «Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Scit enim Pater vester coelestis, quia his omnibus indigetis. Quaerite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis ³⁶. Nunquam enim vidi justum derelictum, nec semen ejus quaerens panem ³⁷.»

CAPUT XI.

De avaritia.

Tantalus sitit in undis, avarus eget in opibus ³⁸, cui tantum est quod habet, quantum est quod non habet, quia nunquam utitur acquisitis, sed

---

²⁶ Eccle. V.

²⁷ Num. XXII.

²⁸ Josue VII.

²⁹ III Reg. XXI.

³⁰ IV Reg. V.

³¹ Matth. XXVII.

³² Act. V.

³³ Zach. IX.

³⁴ Job XIV.

³⁵ I Tim. VI.

³⁶ Matth. VI.; Luc. XII.

³⁷ Psal. XXXVI.

³⁸ [Horatius.]

semper inhiat acquirendis. Salomon: «Est quasi dives cum nihil habeat, et est quasi pauper cum in multis divitiis sit ³⁹.» Avarus et infernus uterque comedit et non digerit, recipit et non reddit. Avarus nec patientibus compatitur, nec miseris subvenit vel miseretur, sed offendit Deum, offendit seipsum, offendit proximum. Nam Deo retinet debita, proximo denegat necessaria, sibi subtrahit opportuna. Deo ingratus, proximo impius, sibi crudelis. «Viro cupido et tenacissimo sine ratione est substantia, et homini livido ad quid aurum? Qui sibi nequam est, quomodo bonus aliis erit? Et non jucundabitur in bonis suis ⁴⁰. Qui habet substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?» ⁴¹ Non enim proximum suum diligit sicut seipsum, quem inedia perimit et egestas consumit: neque Deum diligit super omnia, qui praefert aurum et praeponit argentum.

CAPUT XII.

Cur avaritia sit servitus idolorum.

Recte diffinit Apostolus: «Avaritia est servitus idolorum ⁴².» Sicut enim idololatra servit simulacro, sic et avarus thesauro. Nam ille cultum idololatriae diligenter amplificat, et iste cumulum pecuniae libenter augmentat. Ille cum omni diligentia colit simulacrum, et iste cum omni cura custodit thesaurum. Ille spem ponit in idololatria, et iste spem constituit in pecunia. Ille timet mutilare simulacrum, et iste timet minuere thesaurum.

CAPUT XIII.

De quibusdam proprietatibus avaritiae.

Avarus ad petendum promptus, ad dandum tardus, ad negandum frontosus. Si quid expendit, totum amittit, tristis, querulus et morosus, sollicitus suspirat et anxietur, dubius habet et invitus expendit. Magnificat datum, sed vilificat dandum: dat ut lucretur, sed non lucratur ut det: largus in alieno, sed parcus in proprio. Gulam evacuat, ut arcam impleat: corpus extenuat, ut lucrum extendat. Manum habet ad dandum collectam, sed ad recipiendum porrectam: ad dandum clausam, sed ad recipiendum apertam. Porro «substantiae injustorum sicut fluvius siccabuntur ⁴³,» quia qui male congregat, cito dispergit. Justum iudicium, ut quae de malo proveniunt, ad malum perveniant: nec accedat ad bonum, quod non procedit ex bono. Avarus ergo damnationem habet vitae, quae nunc est et futurae.

---

³⁹ Prov. XIII.

⁴⁰ Eccli. XIV.

⁴¹ I Joan. III.

⁴² Ephes. VI.

⁴³ Eccli. XL.

CAPUT XIV.*De iniqua possessione divitiarum.*

Verum est ergo quod Sapiens protestatur, «multos perdidit aurum et argentum ⁴⁴. Qui aurum diligit, non justificabitur ⁴⁵. Vae illis qui sectantur illud. Ecce ipsi peccatores et abundantes in hoc saeculo obtinuerunt divitias ⁴⁶. « Hinc Veritas ipsa praecipiebat apostolis. «Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris ⁴⁷;» quia sicut camelus non potest introire per foramen acus, ita difficile est divitem intrare in regnum coelorum ⁴⁸; «Arcta est enim via et angusta porta, quae ducit ad vitam ⁴⁹. « Apostolus ergo secutus regulam Veritatis, aiebat: «Argentum et aurum non est mihi ⁵⁰. Vae ergo vobis, qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci ⁵¹. Repleta est terra argento et auro, et non est finis thesaurorum ejus ⁵². Propter iniquitatem avaritiae ejus iratus sum, et percussi eum ⁵³.»

CAPUT XV.*De licitis opibus.*

Caeterum Abraham dives fuit, et Job locuples, David opulentus, et tamen de Abraham inquit Scriptura, quia: «Credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam ⁵⁴;» et de Job; quia «non erat ei similis in terra, vir simplex et rectus ac timens Deum, et recedens a malo ⁵⁵;» de David autem, quia «Dominus invenit virum secundum cor suum ⁵⁶.» At illi fuerunt «quasi nihil habentes, et omnia possidentes ⁵⁷;» juxta illud Prophetiae: «Divitiae si affluent, nolite cor apponere ⁵⁸.» Nos autem sumus omnia possidentes, quasi nihil habentes, secundum illud Psalmistae: «Divites eguerunt et esurierunt ⁵⁹;» facilius enim invenies, qui diligit divitias, et non habeat, quam qui habeat et non diligit; quia difficile est esse in igne et non ardere, difficilius est possidere divitias, et non diligere. Audi prophetam Jeremiam: «A minore usque ad majorem omnes avaritiae student, et a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum ⁶⁰.»

---

⁴⁴ Eccli. VIII.

⁴⁵ Eccli. XXXI

⁴⁶ Psal. LXXII

⁴⁷ Matth. X.

⁴⁸ Matth. XIX.

⁴⁹ Matth. VII.

⁵⁰ Act. III.

⁵¹ Isa. V.

⁵² Isa. II.

⁵³ Isa. LVII.

⁵⁴ Gen. XV.

⁵⁵ Job I.

⁵⁶ I Reg. XVI.

⁵⁷ II Cor. VI

⁵⁸ Psal. LXI

⁵⁹ Psal. XXXIII

⁶⁰ Jer. VI

CAPUT XVI.*De incertitudine divitiarum.*

Omnis cupidus et avarus contra naturam nititur et molitur. Natura enim pauperem adducit in mundum, natura pauperem reducit a mundo; nudum namque eum terra suscepit, nudum etiam suscipiet; cupidus autem cupit et curat fieri dives in mundo. «Destruam, inquit, horrea mea, et majora faciam, et illuc congregabo omnia, quae nata sunt mihi, et omnia bona mea ⁶¹.» Sed dictum est ei: «O stulte, hac nocte repetetur anima tua a te, quae autem parasti cujus erunt? ⁶² Thesaurizas, et ignoras cui congreges ⁶³. Dormierunt enim somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis ⁶⁴. Dives cum dormierit, nihil secum affert; aperiet oculos suos, et nihil inveniet ⁶⁵; ne timueris ergo cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus, quoniam cum morietur, non accipiet haec omnia, neque simul cum eo descendet gloria domus ejus ⁶⁶, « sed relinquet alienis divitias suas, et sepulcra eorum domus eorum in aeternum. Hinc etiam Sapiens attestatur: «Qui acervat ex animo injuste, aliis congregat, et in bonis suis alius luxuriabitur ⁶⁷.» Proh dolor, quem habebat hostem, dimittit haeredem.

CAPUT XVII.*De gula.*

«Initium vitae hominis aqua et panis, et vestimentum, et domus protegens turpitudinem ⁶⁸. Nunc autem gulosis non sufficiunt fructus arborum, non genera leguminum, non radices herbarum, non pisces maris, non bestiae terrae, non aves coeli; sed quaeruntur pigmenta, comparantur ⁶⁹ aromata, nutriuntur altilia, capiuntur ob escam, quae studiose coquuntur arte coquorum, quae laute parantur officio ministrorum. Alius contundit et colat, alius confundit et conficit, substantiam convertit in accidens, naturam mutat in artem, ut saturitas transeat in esuriem, ut fastidium revocet appetitum, ad irritandum gulam, non ad sustentandam naturam, non ad necessitatem supplendam, sed ad aviditatem explendam. Caeterum tam brevis est gulae voluptas, ut spatio loci vix sit quatuor digitorum, spatio temporis vix sit totidem momentorum. Contemnitur mediocritas et superfluitas affectatur, in diversitate saporum, in varietate ciborum. Aviditas nescit modum, et varietas ⁷⁰ excedit mensuram, sed et mens gravatur, et

---

⁶¹ Luc. XII.

⁶² Ibid.

⁶³ Psal. XXXVIII.

⁶⁴ Psal. LXXV.

⁶⁵ Job XXVII.

⁶⁶ Psal. XLVIII.

⁶⁷ Eccli. XIV.

⁶⁸ Eccli. XXIX.

⁶⁹ [al. operantur]

⁷⁰ [al. voracitas]

stomachus turbatur, sensus opprimitur in illis. Inde non salus et sanitas, sed morbus et mors. Audi super hoc sententiam Sapientis: «Noli avidus esse in omni epulatione, et non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas; et propter crapulam multi perierunt ⁷¹. Esca ventri, et venter escis, Deus autem et hunc et hanc destruet ⁷².»

CAPUT XVIII.

Exempla contra gulam.

Gula charum tributum exigit, sed vilissimum reddit; quia quanto sunt delicatiora cibaria, tanto foetidiora sunt stercora. Turpius egerit, qui turpiter ingerit, superius et inferius horribilem flatum exprimens, et abominabilem sonum emittens. Gula paradysum clausit ⁷³, primogenita Esau vendidit ⁷⁴, suspendit pistorem ⁷⁵ decollavit Baptistam ⁷⁶. Nabuzardam princeps coquorum templum incendit, et Jerusalem evertit ⁷⁷. Balthasar in convivio manum contra parietem scribentem aspexit, «Mane, Thecel, Phares,» et eadem nocte interfectus est a Chaldaeis ⁷⁸. «Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere ⁷⁹,» sed «adhuc erant escae eorum in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos. ⁸⁰. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis ⁸¹.» Dives ille, qui epulabatur quotidie splendide, sepultus in inferno ⁸².

CAPUT XIX.

De ebrietate.

Quid turpius ebrioso? cui fetor in ore, tremor in corpore, qui promittit multa, prodit occulta, cui mens alienatur, facies transformatur? «Nullum enim secretum, ubi regnat ebrietas (Prov. XXXI),»

Horatius (Ep. I, V, 19):

Focundi calices, quem non fecere disertum?

Porro non sufficit vinum, non sicera, non cervisia, sed studiose conficitur mulsum, syropus, claretum, labore multo, sollicitudine magna, sumptu non modico, sed inde contentiones et rixae, lites et jurgia. «Vinum enim multum

---

⁷¹ Eccli. XXXVII.

⁷² I Cor. VI.

⁷³ Gen. III.

⁷⁴ Gen. XXV.

⁷⁵ Gen. XLI.

⁷⁶ Marc. VI.

⁷⁷ IV Reg. XXV.

⁷⁸ Dan. V.

⁷⁹ Exod. XXXII.

⁸⁰ Psal. LXXXVII.

⁸¹ Thren. IV.

⁸² Luc. XVI.

potatum, ut ait Sapiens, irritationem et iram, et ruinam multam facit ⁸³.» Fornicationes ex eo sunt. «Fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor ⁸⁴.» Propterea dicit Apostolus: «Nolite inebriari vino, in quo est luxuria ⁸⁵.» Et Salomon: «Luxuriosa res vinum et tumultuosa ebrietas ⁸⁶.» Filii Rechab et filius Zachariae vinum et siceram, et omne quod inebriare poterat, non biberunt ⁸⁷

CAPUT XX.

Exempla contra ebrietatem.

Ebrietas enim verenda nudavit ⁸⁸, incestum commisit ⁸⁹, filium regis occidit ⁹⁰, principem exercitus jugulavit ⁹¹. Verum est ergo quod Salomon ait: «Vacantes potibus et dantes symbola consumentur ⁹²;» et Isaias: «Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino aestuetis. Cithara et lyra et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris. Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem ⁹³. Ecce gaudium et laetitia occidere vitulos et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum. Comedamus et bibamus, eras enim moriemur. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum: Si dimittetur haec iniquitas vobis donec moriamini ⁹⁴. Vae coronae superbiae Ephraim. Sacerdos et propheta nescierunt, prae ebrietate absorpti sunt a vino, nescierunt videntem, et ignoraverunt iudicium ⁹⁵.» Proh pudor, cum ad annuntiandam evangelicam lectionem, a quodam presbytero benedictio peteretur, hesternam crapulam, et nocturnam ebrietatem eructans, fertur alta voce dixisse: «Potum servorum benedicat rex angelorum.»

CAPUT XXI.

De luxuria.

Porro turpis mater filiam generat turpiorem; justum est enim, ut «qui in sordibus est, sordescat et adhuc ⁹⁶. Omnes enim adulterantes quasi clibanus succensus a coquente. Coeperunt principes furere a vino ⁹⁷.» Venter enim oppipare satur, libenter Venerem amplexatur. O extrema libidinis turpitudine, quae non solum mentem effeminat, sed etiam corpus enervat, non solum

---

⁸³ Eccli XXXI.

⁸⁴ Ose. IV.

⁸⁵ Ephes. V.

⁸⁶ Prov. XX.

⁸⁷ Jer. XXXV., Luc. I.

⁸⁸ Gen. IX.

⁸⁹ Gen. XIX.

⁹⁰ II Reg. XIII.

⁹¹ Jud. XIII.

⁹² Prov. XXIII

⁹³ Isa. LI.

⁹⁴ Isa. XXII.

⁹⁵ Isa. XXVIII.

⁹⁶ Apoc. XXII.

⁹⁷ Ose. VII.

maculat animam, sed foedat personam «Omne namque peccatum quodcumque fecerit homo, extra suum corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat ⁹⁸.» Semper illam praecedunt ardor et petulantia, semper comitantur fetor et immunditia, sequuntur semper dolor et poenitentia. «Favus enim, inquit Salomon, distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara sicut absinthium, et lingua ejus acuta quasi gladius biceps ⁹⁹.»

CAPUT XXII.

De generalitate luxuriae

Familiaris est inimicus, habitans non procul, sed prope: non exterius, sed interius; nam «virtus ejus in lumbis ejus, et fortitudo ejus in umbilico ventris ejus ¹⁰⁰.» Nunquam fugatur, nisi cum fugitur: nunquam mactatur, nisi cum maceratur. Ad causam exigit libertatem et abundantiam, sed requirit ¹⁰¹ ad effectum facultatem et adjacentiam. Haec omnem aetatem corrumpit, omnem sexum confundit, omnem ordinem solvit, omnem gradum pervertit; invadit enim senes et juvenes, mares et feminas, prudentes et simplices, superiores et inferiores, ad extremam generationem etiam sacerdotes, qui nocte Venerem amplexantur, mane vero virginem venerantur. Turpe dictu, sed turpissimum actu, dici liceat quod agi non libeat. Nocte filium Veneris agitant iu cubilibus, mane filium virginis offerunt in altari.

CAPUT XXIII.

De diversis speciebus luxuriae et poenis earum.

Quis multiplices species hujus sufficienter valet explicare? Haec enim Pentapolim cum adjacente regione subvertit ¹⁰². Sodomitas et Sichen cum populo interemit, raptores Dinae ¹⁰³, Her, et Onam filios Juda percussit ¹⁰⁴, scilicet immundos, Judaeum et Madianitidem pugione transfodit ¹⁰⁵ scilicet fornicatores tribus Benjamin pro uxore levitae delevit ¹⁰⁶, adulteros, filios Eli sacerdotis in bello prostravit stupratores ¹⁰⁷. Amnon in convivio interfecit ¹⁰⁸. Haec denique Uriam occidit ¹⁰⁹, presbyteros lapidavit ¹¹⁰, Ruben maledixit ¹¹¹, Samsonem seduxit ¹¹², Salomonem pervertit ¹¹³. Verum est ergo quod legitur,

---

⁹⁸ I Cor. VI.

⁹⁹ Prov. V.

¹⁰⁰ Job XL

¹⁰¹ [*al. reperit*]

¹⁰² Gen. XIX.

¹⁰³ Gen. XXXIV.

¹⁰⁴ Gen. XVI.

¹⁰⁵ Num. XXV.

¹⁰⁶ Judic. XIX, XX.

¹⁰⁷ I Reg. II, IV.

¹⁰⁸ II Reg. XIII.

¹⁰⁹ II Reg. XI.

¹¹⁰ Dan. XIII.

¹¹¹ Gen. XXXV, XLIX.

¹¹² Jud. XIX.

propter speciem mulieris multi perierunt. Nam «vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes, et arguunt sensatos ¹¹⁴.» Haec multos vulneratos dejecit, et fortissimi quique interfecti sunt ab ea, viae inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis ¹¹⁵. Haec vires enervat, sensus diminuit, dies consumit, opes effundit.

CAPUT XXIV.

De coitu contra naturam.

Haec ignominiosam morphosim operatur, quam tamen Apostolus non confunditur nominare. «Propterea, inquit, tradidit eos Deus in passiones ignominiae. Nam feminae eorum commutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam. Similiter et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in concupiscentiis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes ¹¹⁶.» Quid autem hanc turpitudinem operantibus turpius? Quid hoc crimine crinosius? In lege enim quasi paria conjunguntur concubitus maris cum masculo, et coitus hominis cum jumento. Sic enim legitur in Levitico: «Cum masculo non commisceberis coitu femineo, quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo ¹¹⁷.» Utrique par poena subscribitur. «Qui dormierit, inquit, cum masculo coitu femineo, utrique operati sunt nefas, morte moriantur: pecus quoque occidite ¹¹⁸.» Qui habet aures audiat, imo qui desipit, resipiscat.

CAPUT XXV.

De poena hujus sceleris.

Poena docuit, quid haec culpa promeruit. «Pluit enim Dominus super Sodomam et Gomorrhham sulphur et ignem de coelo ¹¹⁹.» Noluit enim Dominus cuiquam angelorum vel hominum executionem hujus poenae committere, sed sibi ipsi vindictam hujus sceleris reservavit, secundum illud: «Mea est ultio, et ego retribuam ¹²⁰.» Et ideo pluit Dominus a Domino, videlicet a seipso, non imbrem vel rorem, sed sulphur et ignem. Sulphur super fetorem luxuriae, ignem super ardorem libidinis, quatenus poena similis esset culpae. Nec misisse dicitur, sed pluisse, quatenus ipso verbo magnitudinem et abundantiam poenae notaret. Nemini pepercit oculus ejus, sed omnes simul exstinxit. Uxorem quoque Loth, quia retro respexit, in statuam salis mutavit, nec solum urbes, sed et omnes circa regiones in mare mortuum et vallem salinariam convertit. «Horrendum est enim incidere in

---

¹¹³ III Reg. XI.

¹¹⁴ Eccli. XIX.

¹¹⁵ Prov. VII.

¹¹⁶ Rom. I.

¹¹⁷ Lev. XVIII.

¹¹⁸ Lev. XX.

¹¹⁹ Gen. XIX.

¹²⁰ Deut. XXXII.

manus Dei viventis ¹²¹,» qui quanto majorem suae longanimitatis exhibet patientiam, tanto duriores suae severitatis infert vindictam.

CAPUT XXVI.

De ambitioso.

Opes utique cupidus congregat, et avarus conservat; voluptates gulosus degustat, et luxuriosus exercet; honores ambitiosus affectat, et superbus extollit. Ambitiosus autem semper est pavidus, semper attentus, ne quid dicat vel faciat quod in oculis hominum valeat displicere, humilitatem simulat, honestatem mentitur, affabilitatem exhibet, benignitatem ostendit, subsequitur et obsequitur, cunctos honorat, universis inclinatur, frequentat curias, visitat optimates, assurgit et amplexatur, applaudit et adulatur, bene novit illud poeticum:

Etsi nullus erit pulvis, tamen excutit illum.
(OVIDIUS.)

Promptus et fervidus ubi placere recognoverit, remissus et tepidus ubi putaverit displicere. Improbat mala, detestatur iniqua, sed alia cum aliis probat et improbat, ut judicetur idoneus, ut reputetur acceptus, ut laudetur ab hominibus, et a singulis approbetur. Et ecce gravem intra se sustinet pugnam, difficilemque conflictum, dum iniquitas pulsat animum, et ambitio continet manum ¹²², et quod illa suggerit faciendum, haec fieri non permittit. Colludunt tamen ad invicem mater et filia, iniquitas et ambitio, nam mater in aperto subsistit, et filia in occulto non resistit. Haec enim vindicat sibi publicum, illa secretum. Ambitiosus ergo libenter agit de principatu quem ambit, et dicit: O quando principabitur ille qui severus sit in justitia, pius in misericordia, qui non declinet amore vel odio, qui non corrumpatur prece vel pretio, qui credat fidelibus et acquiescat supplicibus, qui sit humilis et benignus, largus et mansuetus, constans, sapiens, patiens et astutus.

CAPUT XXVII.

De nimia concupiscentia ambitiosorum.

Qui forsitan hac arte non proficit, recurrit ad aliam, advocat Simonem et accedit ad Giezi, per hunc ab illo nititur emere, quod per se non praevaleret obtinere: supplicat et promittit, offert et tribuit, pro pudor! gratiam quam gratis adipisci ¹²³ non potuit nititur adipisci. Nec desistit adhuc, sed instat et invadit violenter honorem, et impudenter arripit dignitatem, amicorum suffragio, praesidio propinquorum, tantoque damnationis inflammatur ardore, tanta libidine praesidendi, ut nec schisma abhorreat, nec scandalum formidet. Sed Giezi lepra percussit ¹²⁴, et Simon periit pecunia ¹²⁵. Core

---

¹²¹ Hebr. X.

¹²² [al. malum]

¹²³ [al., obtinere per fas et nefas]

¹²⁴ IV Reg. V.

autem cum complicibus ignis assumpsit, et Dathan et Abiron terra vivos absorbit ¹²⁶. «Nullus itaque sibi honorem assumat, nisi qui vocatur a Deo tanquam Aaron ¹²⁷.»

CAPUT XXVIII.

De ambitionis exemplo.

Liquidum ambitionis exemplum reperitur in Absalone, qui, cum aspiraret ad regnum, «fecit sibi currus et equites, et quinquaginta viros qui praecederent eum, et mane consurgens Absalon, stabat juxta introitum portae, et omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad regis iudicium, vocabat ad se et dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondit: Ex una tribu Israel ego sum servus tuus. Respondebat ei Absalon: Videntur mihi sermones tui iusti et boni; sed non est, qui te audiat constitutus a rege. Dicebat et Absalon: Quis me constituat iudicem super terram, ut ad me veniant omnes qui habent negotium, et iuste iudicem? Sed cum accederet ad eum homo quidam et salutaret eum, extendebat manum suam, et apprehendens eum osculabatur, faciebatque haec omni Israel, qui veniebant ad iudicium, ut audirentur a rege, et sollicitabat corda virorum Israel. Cumque abisset Absalon in Hebron, misit exploratores in universas tribus Israel dicentes: Statim ut audieritis clangores buccinae, dicite: Regnavit Absalon in Hebron; et facta est conjuratio valida, et populus concurrens augebatur cum Absalone ¹²⁸.»

CAPUT XXIX.

De brevi et misera vita magnatum.

Sed esto quod sublimetur in altum, provehatur ad summum, statim curae succrescunt, sollicitudines cumulantur, extenduntur jejunia, vigiliae producuntur, ex quibus natura corrumpitur, spiritus infirmatur. Corruptitur somnus, amittitur appetitus, debilitatur virtus, attenuatur corpus, et sic in seipso deficiens non dimidiat dies suos, sed miserabilem vitam miserabili fine concludit. Verum est illud poeticum:

. . . . . in se magna ruunt, summisque negatum est
Stare diu . . . . . tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

Verius autem istud propheticum: «Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani, transivi, et ecce non erat, qui eum cognosceret: quaesivi eum, et non est inventus locus ejus ¹²⁹.

---

¹²⁵ Act. VIII.

¹²⁶ Num. XVI.

¹²⁷ Hebr. V.

¹²⁸ II Reg. XV.

¹²⁹ Psal. XXXVI.

Antequam dies ejus impleantur peribit, laedetur quasi vinea in primo flore botrus ejus, et sicut oliva projiciens florem ¹³⁰.» Audi super hoc sententiam Sapientis: «Omnis potentatus brevis vita ¹³¹.»

CAPUT XXX.

De diversis proprietatibus superborum.

Statim autem ut ambitiosus est promptus ad honorem, in superbiam extollitur, et in jactantiam effrenatur, nec curat prodesse, sed gloriatur praeesse: praesumit se meliorem, quia crevit in superiorem. At bonum facit non gradus, sed virtus: non dignitas, sed honestas. Priores dedignatur amicos, notos ignorat hesternos, comites contemnit antiquos, vultum avertit, visum extollit, cervicem erigit, fastum ostendit, grandia loquitur, sublimia meditatatur. Subesse non patitur, praeesse molitur, praelatis infestus, subditis onerosus. Molesta non suffert, concepta non differt, praeceps et audax, gloriosus et arrogans, gravis et importunus.

CAPUT XXXI.

De superbia et casu Lucifer.

O superbia cunctis importabilis, et omnibus odiosa, inter omnia vitia tu semper es prima, tu semper es ultima. Nam omne peccatum te accidente committitur, et te recedente dimittitur. Scriptum est enim: «Initium omnis peccati est superbia ¹³². Primogenita mors ¹³³.» Haec enim inter ipsa rerum primordia creaturam contra Creatorem erexit, angelum contra Deum, sed eum absque mora dejecit, quoniam in veritate non stetit, ab innocentia in peccatum, a deliciis in miserias, a coelo empyreo in aerem caliginosum. Audi prophetam: «Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In coelum ascendam, et super astra Dei exaltabo solium meum, sedebam in monte testamenti in lateribus aquilonis, et ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo ¹³⁴. Tu signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Omnis lapis pretiosus vestimentum ¹³⁵ tuum, sardius, topazius, et jaspis, chrysolitus, onyx et berillus, carbunculus, sapphyrus, smaragdus, aurum, opus decoris tui et foramina tua in die qua conditus es, praeparata sunt. Tu cherub extentus et protegens, et posui te in monte sancto Dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti, perfectus in viis tuis, a die conditionis tuae, donec inventa est iniquitas in te. Peccasti, et ejeci te de monte sancto Dei. Elevatum

---

¹³⁰ Job XV.

¹³¹ Eccli. X.

¹³² Eccli. X.

¹³³ Job XVIII.

¹³⁴ Isa. XIV.

¹³⁵ [al. operimentum]

est cor tuum in decore tuo, et in terram projecti te ¹³⁶. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei. Abietes non aequaverunt ad summitatem ejus, et platani non fuerunt aequales frondibus ejus. Omne lignum pretiosum paradisi non est assimilatum ei et pulchritudini ejus; quoniam speciosum feci eum in multis condensis frondibus ¹³⁷. Ipse est rex super omnes filios superbiae ¹³⁸.» Ipse est «draco magnus, rufus, habens capita septem et cornua decem, et in capitibus septem diademata, cujus cauda trahebat tertiam partem stellarum coeli, et misit illas in terram, et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanus, qui seduxit universum orbem, et projectus est in terram, et angeli ejus cum eo missi sunt in terram ¹³⁹.» De quo et Veritas ait: «Vidi Satanam quasi fulgur de coelo cadentem ¹⁴⁰.» Nam «omnis qui se exaltat, humiliabitur et qui se humiliat, exaltabitur ¹⁴¹.»

CAPUT XXXII.

De arrogantia hominum.

O superba praesumptio, et praesumptuosa superbia, quae non tantum angelos Deo voluisti adaequare, sed etiam homines praesumpsisti deificare. Porro, quos erexit, depressit, et quos exaltavit, humiliavit. Hinc ait Dominus ad prophetam: «Fili hominis, dic principi Tyri, haec dicit Dominus Deus: eo quod elevatum est tuum, quasi cor Dei, et dixisti: Deus ego sum, cum sis homo, et non Deus, idcirco ego adducam super te robustissimos gentium, et interficiam te, et morieris in interitu occisorum ¹⁴².» Nabuchodonosor, quia potentiam suam jactavit superbe, et ait: «Nonne haec est Babylon, quam aedificavi mihi in domo ¹⁴³ regni in robore fortitudinis meae, et in gloria decoris mei? Cum adhuc sermo esset in ore regis, vox de coelo ruit: Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex, regnum tuum transiet a te, et ab hominibus ejiciam te, et cum feris et bestiis erit habitatio tua, fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te donec scias quod Excelsus dominetur in regno hominum, et cuicumque voluerit, det illud. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor ¹⁴⁴.» Verum est ergo quod dicitur in Psalmo: «Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentibus insipientibus, et similis factus est illis ¹⁴⁵.» Superbia turrem evertit, et linguam confudit ¹⁴⁶, prostravit Goliam ¹⁴⁷, et suspendit Aman ¹⁴⁸,

---

¹³⁶ Ezech. XXI.

¹³⁷ Ezech. XXXI.

¹³⁸ Job XLI.

¹³⁹ Apoc. XII.

¹⁴⁰ Luc. X.

¹⁴¹ Luc. XIV.

¹⁴² Ezech. XXVIII.

¹⁴³ [al. demum]

¹⁴⁴ Dan. IV.

¹⁴⁵ Psal. XLVIII.

¹⁴⁶ Gen. XI.

¹⁴⁷ I Reg. XVII.

¹⁴⁸ Esther VII.

interfecit Nicanorem ¹⁴⁹, et peremit Antiochum ¹⁵⁰, Pharaonem submersit ¹⁵¹, et Sennacherib interemit ¹⁵², Holofernis caput amputavit ¹⁵³. «Sedes ducum superbiorum destruxit Deus, et radices gentium superbiorum arefecit ¹⁵⁴.»

CAPUT XXXIII.

De abominatione superbiae.

Quam detestabilis sit superbia, Dominus ipse per prophetam testatur, dicens: «Detestor ego superbiam Jacob ¹⁵⁵. Et juravit Dominus in superbiam Jacob. Si oblitus fuero usque in finem omnia opera eorum ¹⁵⁶.» Unde inter illa sex, quae Dominus odit, et septimum detestatur anima ejus, Salomon primum ponit, «oculos sublimes ¹⁵⁷» id est superbiam: et Isaias: «Dies Domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur eis altitudo virorum, et super omnes cedros Libani, et sublimes, et erectas, et super omnes quercus Basan. et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos, et super omnem turrem excelsam, et super omnem murum munitum, et incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum ¹⁵⁸. Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino, et descendent sublimes gloriosique ejus ad eum ¹⁵⁹. Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriae ejus ¹⁶⁰.» Job quoque dicit: «Si ascenderit usque ad coelum superbia, et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur ¹⁶¹.»

CAPUT XXXIV.

Contra arrogantiam superbiorum.

Omnis fere vitiosus diligit sibi similem: superbus autem odit elevatum. Unde Salomon. «Inter superbos semper sunt jurgia ¹⁶²,» et «ubi fuerit superbia, ibi et contumelia ¹⁶³.» Superbus insolita gestit, consueta fastidit, magnum reputat si loqui dignetur, maximum si surgat et amplexetur. Aestimat plus dignitatem ab ipso, quam ipsum effectum ex dignitate; nunquam vult uti paternitatis affectu, semper vult uti dominationis imperio; superbia ejus et arrogantia ejus et indignatio ejus, plusquam fortitudo ejus.

---

¹⁴⁹ II Mach. XV.

¹⁵⁰ I Mach. IX.

¹⁵¹ Exod. XIV.

¹⁵² IV Reg. XIX.

¹⁵³ Judith XIII.

¹⁵⁴ Eccli. XIX.

¹⁵⁵ Amos VI.

¹⁵⁶ Amos VIII.

¹⁵⁷ Prov. VI

¹⁵⁸ Isa. II.

¹⁵⁹ Isa. V.

¹⁶⁰ Isa. XXIII.

¹⁶¹ Job XX.

¹⁶² Prov. XIII.

¹⁶³ Prov. V.

Revolat in anima quod legitur in Evangelio: «Facta est contentio inter discipulos Domini Jesu, quis eorum videretur esse major, et ait Jesus: Principes gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent, inter illos benefici vocantur: vos autem non sic, sed qui major est inter vos, erit sicut junior, et qui praecessor, sicut ministrator ¹⁶⁴.» Et ut Petrus apostolorum princeps ait: «Non quasi dominantes in clero, sed forma facti gregis ex animo ¹⁶⁵. Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi, qui habitant in eo ¹⁶⁶.» Unus est ergo Deus, et unus est Dominus. Caeteri vero non sunt domini, sed ministri, quibus interdicitur dominium, et indicitur ministerium. Audi super hoc Sapientem: «Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi unus ex illis ¹⁶⁷.»

CAPUT XXXV.

Contra fraudem ambitiosorum exemplum.

Filii Zebedaei, qui per interventum matris honorem postulaverunt a Christo: «Dic, inquit, ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram, et alius ad sinistram tuam in regno tuo,» meruerunt audire: «Nescitis quid petatis.» Non enim honore, sed onere pervenitur ad regnum, unde Dominus subdit: «Non est meum dare vobis: quasi diceret, meum quidem est dare, sed non vobis, id est ambitiosis, quales vos estis ¹⁶⁸.» Licet autem potestas a Deo sit, superbus tamen non regnat ex Deo, secundum illud propheticum: «Ipsi regnaverunt, et non ex me, principes exstiterunt, et non cognovi eos ¹⁶⁹.»

CAPUT XXXVI.

De proprietatibus arrogantium.

Superbus autem «amat primas cathedras in synagogis, et primos recubitus in coenis, salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi ¹⁷⁰:» non nomine personae, sed nomine fortunae vult appellari: non ut homo, sed ut dominus vult honorari. Sedet sublimis, incedit excelsus, vult sibi omnes assurgere, singulos inclinare. Porro, quidam philosophus volens arrogantiam cujusdam regis illudere, cum vidisset eum in throno regali sedere sublimem, prostratus in terram suppliciter adoravit, et confestim non invitatus, ascendens juxta regem consedit. Quod rex vehementer admirans, eo quod nosset eum esse philosophum, quare hoc egerit, exquisivit. Philosophus ergo respondit: «Aut Deus es, aut homo: si Deus, debui te adorare: si homo, bene potui juxta te sedere.» Rex autem responsionem convertens contra philosophum intulit: «Imo si homo sum, non debuisti me adorare: si Deus sum, non debuisti juxta me sedere.» Sapienter iste respondit, sed ille prudenter elusit.

---

¹⁶⁴ Luc. XXII.

¹⁶⁵ Petr. V.

¹⁶⁶ Psal. XXIII.

¹⁶⁷ Eccli. XXXII.

¹⁶⁸ Matth. XX.

¹⁶⁹ Ose. VIII

¹⁷⁰ Matth. XXIII.

CAPUT XXXVII.*De superfluo cultu.*

Primis parentibus fecit Deus tunicas ¹⁷¹ pelliceas post peccatum ¹⁷², et a Christo dicitur Christianis: «Non duas tunicas habeatis ¹⁷³.» Sed juxta Joannis consilium: «qui habet duas tunicas det non habenti unam ¹⁷⁴» Superbus autem, ut magnificus videatur, satagit vestiri duplicibus, indui mollibus, pretiosis ornari. Sed quid est homo pretiosis ornatus, nisi sepulcrum foris dealbatum, intus autem plenum spurcitia? ¹⁷⁵. Hyacinthus et purpura, coccus et byssus, in limo putrescunt, aurum et argentum, lapides et gemmae in luto sordescunt. Dignitas et potestas male jacent in pulvere, honor et gloria male sedent in cinere. Quid ergo superbe phylacteria dilatas, et magnificas fimbrias? Dives ille, qui induebatur purpura et bysso, sepultus est in inferno ¹⁷⁶. Dina filia patriarchae Jacob, antequam egrederetur, ut ait Josephus ¹⁷⁷, ut emeret ornamentum provincialium mulierum ¹⁷⁸, virgo permansit. Cum autem exivit, Sichem filius regis Hemor, eam violenter oppressit. Holofernes, qui sedebat in canopeo, quod erat ex purpura et bysso et auro et smaragdo et lapidibus pretiosis intextum, jugulatus est a Judith; quae cum prius uteretur cilicio, tunc assumpsit ornatu jucunditatis ¹⁷⁹. Audi super hoc consilium Sapientis: «In vestitu ne glorieris unquam ¹⁸⁰;» et Apostolus: «Non in veste pretiosa ¹⁸¹; nec sit intrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut vestimentorum cultus ¹⁸².»

CAPUT XXXVIII.*Contra superfluum ornatum.*

Attende quid contra superfluum ornatum comminetur Dominus per prophetam: «Pro eo quod elevatae sunt filiae Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornatum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminalia, et periscelidas, et murenulas, et olfactoriola, et inaures, et annulos et gemmas in fronte pendentis, et mutatoria, et palliola, et linteamina, et acus, et specula, et sindones, et vittas, et theristra. Et erit pro suavi odore fetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvitium, et

---

¹⁷¹ [al. Perizomata]

¹⁷² Gen. III.

¹⁷³ Matth. X.

¹⁷⁴ Luc. III.

¹⁷⁵ Matth. XXIII.

¹⁷⁶ Luc. XVI.

¹⁷⁷ [Josephus, *De Antiquit.*, cap. 28.]

¹⁷⁸ Gen. XXXIV.

¹⁷⁹ Judith. XIII.

¹⁸⁰ Eccli. II.

¹⁸¹ I Tim. II.

¹⁸² I Petr. III.

pro fascia pectorali cilicium ¹⁸³.» Ecce justa poena redditur pro culpa, ut in eo puniantur, in quo peccaverunt. Adhuc super his alium audi prophetam: «O Tyre, byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum, hyacinthus et purpura de insulis Elisa, facta sunt indumentum ¹⁸⁴ tuum. Dentes eburneos et hebeninos commutaverunt in pretio tuo. Propter multitudinem operum tuorum, guttam ¹⁸⁵, et purpuram, et scutulata, et byssum, et sericum, et chadchod ¹⁸⁶ proposuerunt in mercatu tuo. Dedan institores tui in tapetibus ad sedendum, et repleta es, et glorificata nimis. Sed nunc contrita es in mari, et in profundis aquarum opes tuae ad nihilum redactae sunt, et non eris usque in perpetuum ¹⁸⁷.»

CAPUT XXXIX.

Quam plus defertur vestibus quam virtutibus.

Cum quidam philosophus in habitu contemptibili principis aulam adisset, et diu pulsans non fuisset admissus, sed quoties tentasset ingredi, toties contigisset eum repelli, mutavit habitum, et assumpsit ornatum. Tunc ad primam vocem aditus patuit venienti; qui procedens ad principem, pallium quod gestabat, coepit venerabiliter osculari. Super quo princeps admirans, quare hoc ageret, exquisivit. Philosophus respondit: °°°Honorantem me honoro, quia quod virtus non potuit, vestis obtinuit.» O vanitas vanitatum, plus honoris defertur vestibus, quam virtutibus: plus venustati, quam honestati.

CAPUT XL.

De fucatione colorum ¹⁸⁸.

Artificialis species superducitur, et facies obducitur naturalis, tanquam artificium hominis artem superet Creatoris. Non sic. non sic. «Considerate, inquit Dominus, lilia agri, quomodo crescunt? non laborant, neque nent; dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex ipsis ¹⁸⁹.» Absit autem ut adulterinus color comparabilis sit nativo. Quinimo cum facies adulterino colore fucatur, os abominabili fetore corrumpitur. «Universa vanitas omnis homo vivens ¹⁹⁰.» Quid enim vanius quam pectere crines, planare caesariem, tingere genas, ungere faciem, producere supercilia? Quando quidem «fallax sit gratia; et vana sit pulchritudo ¹⁹¹. Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri ¹⁹².»

---

¹⁸³ Isa. III.

¹⁸⁴ [al. operimentum]

¹⁸⁵ [f. gemmam]

¹⁸⁶ [Chadchod, vox Hebraica cujusdam lapidis pretiosi.]

¹⁸⁷ Ezech. XXVII.

¹⁸⁸ [al. oculorum]

¹⁸⁹ Matth. VI.

¹⁹⁰ Psal. XXXVIII.

¹⁹¹ Prov. XXXI.

¹⁹² Isa. XL.

quoniam «tanquam fenum velociter arescit ¹⁹³.» Ut autem personae ornatum praeteream, ne malignius quam verius videat aliquos succensere, quid vanius quam ornare mensam mantilibus picturatis, cultellis ebore ornatis, vasis aureis et argenteis vasculis, scyphis ¹⁹⁴ et nappis ¹⁹⁵, bucalibus et gradalibus, scutellis et coclearibus, fusciniis et solariis, bacilibus et urceolis, capsulis et flabellis? Quid prodest pingere cameras, ditare perticas, palliare vestibulum, substernere pavementum, componere lectum inflatum plumis, opertum sericis, obductum cortinis, aut etiam canapeo? Scriptum est enim: «Homo cum morietur, non accipiet haec omnia, neque simul cum eo descendet gloria ejus ¹⁹⁶.»

CAPUT XLI.

De immunditia cordis.

Non est qui de cordis munditia valeat gloriari, quoniam «in multis offendimus omnes ¹⁹⁷.» «Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est ¹⁹⁸.» Quis est, qui illud dicere valeat cum Apostolo: «Nihil mihi conscius sum: non tamen in hoc justificatus sum? ¹⁹⁹.» Quis est hic, et laudabimus eum? Ecce «inter sanctos nemo est immutabilis, coeli non sunt mundi in conspectu ejus ²⁰⁰; et in angelis ejus reperit pravitatem ²⁰¹. Quanto magis et abominabilis et inutilis est homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? ²⁰². Poenituit ergo Deum, quod fecisset hominem in terra, eo quod multa esset hominum malitia super terram, et cuncta cogitatio hominis omni tempore ad malum intenta: et ideo tactus dolore cordis intrinsecus, delevit hominem quem creaverat ²⁰³.» Porro, «superbundavit iniquitas, et refriguit charitas multorum ²⁰⁴.» «Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum ²⁰⁵.» Tota pene vita mortalium mortalibus est plena peccatis, ut vix valeat inveniri, qui non declinet ad sinistram, qui non revertatur ad vomitum, qui non computrescat in stercore. Quin potius «gloriantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis ²⁰⁶, repleti omni iniquitate malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, pleni invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosi, superbi, elati, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes,

---

¹⁹³ Psal. XXXVI.

¹⁹⁴ [al. cupis]

¹⁹⁵ [al. mappis]

¹⁹⁶ Psal. XLVIII

¹⁹⁷ Jac. III.

¹⁹⁸ I Joan. I.

¹⁹⁹ I Cor. IV.

²⁰⁰ Job XV.

²⁰¹ Job IV.

²⁰² Job XV.

²⁰³ Gen. VI.

²⁰⁴ Matth. XXIV.

²⁰⁵ Psal. XIII, LI.

²⁰⁶ Prov. II.

incompositi, sine affectione, sine federe, absque misericordia. ^{207.}» Talibus et pejoribus mundus iste repletus est, abundat haereticis et schismaticis, perfidis et tyrannis, Simoniacis et hypocritis, ambitiosis et cupidis, raptoribus et praedonibus, violentis et exactoribus, usurariis et falsariis, impiis et sacrilegis, proditoribus et mendacibus, adulatoribus et fallacibus, garrulis et versutis, gulosis et ebriosis, adulteris et incestuosis, mollibus et immundis, pigris et negligentibus, vanis et prodigis, impetuosus et iracundis, impatientibus et inconstantibus, veneficis et auguribus, perjuris et exsecratis, praesumptuosus et arrogantibus, incredulis et desperatis, demum universis vitiis irretitus. Porro, «sicut deficit fumus deficient, et sicut fluit cera a facie ignis, ita peccatores peribunt a facie Dei ^{208.}»

CAPUT XLII.

De doloribus, quos mali patiuntur in morte.

Mali siquidem quatuor dolores patiuntur in morte. Primus dolor est angustia corporea, tanta et tam gravis, quanta vel qualis nec fuit, nec est in praesenti vita ante dissolutionem illam. Quod in quibusdam, etsi non in omnibus apparet, prae nimio dolore seipsos discerpentibus. Fortis enim et incomparabilis est violentia, quando nexus illi et vitales nodi inter corpus et animam dirumpuntur. Unde Propheta lamentando ait: «Circumdederunt me dolores mortis ^{209.}» Non enim est membrum, non articulus in corpore, quod penitus non involvatur illo inexplicabili dolore. Secundus dolor est, quando jam pene defatigato corpore et suis exhausto viribus, anima multo liberius videt tunc in momento occurrere omnia opera bona, vel mala, quae fecit, quae omnia reducuntur ante oculos interiores. Dolor iste est tantus, et retractatio ²¹⁰ ista tam gravis est, quod anima plurimum turbata cogitur quasi seipsam odisse. Unde dicitur in Psalmo: «Torrentes iniquitatis conturbaverunt me ^{211.}» Nam torrentes cum multo impetu veniunt, et videntur diruere ²¹² omnia, ita in morte videbit malus omnia subito quae fecit opera bona vel mala. Tertius dolor est, quando anima jam incipit tam juste dijudicare, et sibi pro suis iniquitatibus singulis omnia et debita gehennae tormenta videt imminere. Unde dicitur in Psalmo: «Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me ^{213.}» Quartus dolor est, quando anima adhuc in corpore posita videt spiritus malignos, ad rapiendum se paratos, ubi tantus dolor est et timor, quod misera anima licet a corpore egressura, quandiu potest, refugiat, ut tempus suae captivitatis redimat, antequam de corpore exeat. Propter quod dicit Sophonias propheta ²¹⁴: «A prima porta exit clamor, et a secunda ululatus.» Prima porta dicitur, quando anima mala quam cito

---

²⁰⁷ Rom. I.

²⁰⁸ Psal. LXVII.

²⁰⁹ Psal. CXIV.

²¹⁰ [al. recogitatio]

²¹¹ Psal. XVII.

²¹² [al. destruere]

²¹³ Psal. XVII.

²¹⁴ cap. I.

egreditur a corpore, tam cito rapitur a malignis spiritibus ad aeterna supplicia; secunda porta dicitur, quando post diem iudicii punientur in corpore et anima sine fine. Puniuntur enim mali in anima tantum in prima separatione corporis et animae, post iudicium vero in anima et corpore punientur. Unde dicitur: «Duplici contritione contere eos ²¹⁵.»

CAPUT XLIII

De adventu Christi ad diem mortis cujuslibet hominis.

Videt etiam tam bonus quam malus, antequam egrediatur anima de corpore Christum in cruce positum. Malus videt sibi ad confusionem, ut erubescat se non esse redemptum sanguine Christi, sua culpa exigente. Unde de malis dicitur in Evangelio: «Viderunt in quem pupugerunt ²¹⁶,» quod intelligitur de adventu Christi ad iudicium, et de adventu ejus ad diem mortis cujuslibet hominis. Bonus vero videt ad exultationem. Et hoc habemus ex verbis Apostoli, qui ait: «Usque in adventum Domini nostri Jesu Christi ²¹⁷,» id est ad diem mortis, quando ²¹⁸, apparet tam bonis quam malis Christus in cruce positus: et ipse Christus de Joanne Evangelista ait: «Sic eum volo manere donec veniam ²¹⁹,» scilicet veniam ad obitum ejus. Quatuor namque leguntur adventus Christi, duo visibiles, et duo invisibiles. Primus adventus visibilis fuit in carne, quando natus est de Virgine; alius adventus visibilis est ad iudicium, quando iudicabit bonos et malos, quando statuet oves a dextris, hoedos vero a sinistris. Primus adventus invisibilis fit in mente justis, per gratiam; unde Christus de viro justo ait: «Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus ²²⁰.» Est ergo anima justis sedes et habitaculum Dei, sicut scriptum est: «Anima justis sedes Dei,» quia sedet Deus in eo per gratiam. Secundus adventus invisibilis est in obitu uniuscujusque fidelis; unde Joannes in Apocalypsi: desiderans liberari a carcere corporis ad Christum ait: «Veni Domine Jesu ²²¹,» scilicet ad obitum meum; unde dicitur, quod in die obitus sui, obviam venit ei Christus.

© 2002 Biblioteca dei Classici Italiani
by Giuseppe prof. Bonghi

---

²¹⁵ Jerem. XVII.

²¹⁶ Joan. XIX.

²¹⁷ I Tim. VI.

²¹⁸ [al. quia]

²¹⁹ Joan. XXI.

²²⁰ Joan. XIV.

²²¹ Apoc. XXII.